



▲ Diverse belangengroepen zijn aangeschoven in het nieuwe dorpshuis van Ulrum. Helemaal links Roelof Noorda. Foto's: Jan Willem van Vliet

'H'et was roepen in de woestijn', zegt Angelique van Wingerden, projectleider bij het Kennisnetwerk Krimp Noord-Nederland. 'Ik herinner me dat in 2008-2009 bij de lobby van de Regiovisie-plannen het voorstel om in Roden en Leek 4000 in plaats van 5800 woningen te bouwen van de tafel werd weggelachen. Er waren heel grootschalige verwachtingen. De krimp stond niet op het netvlies. Eigenlijk had je het vanaf 1973 al kunnen voorspellen, maar het grote cohort kleinkinderen van de babyboomers heeft ons tot 2005 zand in de ogen gestrooid op de basisscholen. Blijkbaar moet je iets eerst met je eigen ogen zien om het te geloven.'

Het rapport van professor Wim Derks van de Universiteit van Maastricht betekende het begin van een omslag in het denken. In maart 2006 haalde Derks de voorpagina van de Volkskrant met de boodschap dat Nederland vanaf 2035 te maken zou krijgen met een structurele bevolkingsdaling die grote consequenties zou hebben voor de economie en de samenleving. Krimp, die al een paar jaar zichtbaar was in Limburg en volgens Derks ook snel haar opwachting zou maken in delen van Zeeland, Drenthe en Groningen.

'Het aantal inwoners in sommige landelijke gebieden nam al veel langer af', zegt Tilda Haartsen, geograaf aan de Rijksuniversiteit Groningen. 'Maar dat boeide verder niemand, omdat het altijd in de context werd gezien van landelijke bevolkingsgroei.' Door het rapport van Derks kreeg krimp in kleine dorpen plotseling landelijke aandacht. Er ontbrandde een stevig debat dat in 2009 leidde tot de benoeming van een Topteam Krimp dat een nationale visie op het vraagstuk moest ontwikkelen. In december 2010 volgde de provincie Groningen met haar 'Provinciaal Actieplan Bevolkingsdaling' waarin zij voor een periode van tien jaar dertig miljoen euro reserveerde om de leefbaarheid in de drie noordelijke krimpgebieden (Regio Eemsdelta, Oost-Groningen en gemeente De Marne) te stimuleren.

Het actieplan betekende het begin van een provinciale campagne met conferenties en rijk geïllustreerde beleidsnota's. Een pleidoi voor het clusteren van voorzieningen. Kwaliteit boven kwantiteit. Krimp als kans en burgerparticipatie als het hoogste goed.

'Wij noemen het woord krimp liever niet', zegt Roelof Noorda. 'Dat heeft een beetje een negatieve klank. Wij spreken liever over nieuwe groei.' Noorda, geboren en getogen Ulrummer, is sinds 2011 actief betrokken bij Project Ulrum 2034, een stichting die is voortgekomen uit de plaatselijke dorpsbelangenvereniging. 'Steeds meer winkels en voorzieningen zoals de bank en het politiebureau trokken weg uit Ulrum', zegt Noorda. 'Twee makelaars waarschuwden Dorpsbelangen dat het aantal moeilijk verkoopbare woningen in de toekomst steeds groter zou worden als we het dorp geen nieuwe impuls zouden geven.' Het spookbeeld van krimp, leegstaande en verpauperde dorpsbelangenvereniging, Ulrummers in beweging. Ze brainstormden over de toekomst van hun

ACHTERGROND BEVOLKINGSAFNAME

Het zijn verpauperde huurwoningen en lege schoollokalen. Maar het is ook het nieuwe elan en zelfvertrouwen van plattelanders die hun dorp opnieuw vormgeven. De krimp. Al sinds de jaren zeventig zichtbaar in cijfers, maar pas de afgelopen jaren prominent aanwezig op de politieke agenda. Hoe is het denken over de gevolgen van bevolkingsafname in Groningen veranderd? Door Janita Naaijer



▲ Het Lotuspark werd bekostigd met geld uit het dorp.

De twee gezichten van de krimp

dorp en kwamen met een actieplan waarvoor de provincie de dorpsbewoners dit voorjaar 1,5 miljoen euro toekende.

Op de Lunch van de Daadkracht die onlangs door de provincie werd gehouden om een nieuwe fase in het krimpbeleid te markeren, is Noorda één van de sprekers die het nieuwe elan vertegenwoordigt. Plattelanders uit krimpdorpen die zelfbewust spreken in de taal van bestuurders en meer dan enthousiast zijn over burgerparticipatie. 'Zelf regelen, zelf doen en eigen kapitaal', zegt Noorda. 'Naar de overheid kijken als geldschietert is echt verleden tijd.' Voor Noorda is de overheid een co-financeerder. De aanschaf van een oud hoveniersterrein dat momenteel wordt omgetoverd tot het Lotuspark, een speel- en ontmoetingsplek die ook geschikt is voor mensen met een lichamelijke beperking, werd bekostigd met middelen uit het dorp zelf. De inrichting van het park werd vervolgens gefinancierd met subsidiegelden.

Na drie jaar provinciaal krimpbeleid hebben stichtingen zoals Ulrum 2034 geleerd om een serieuze gesprekspartner van de overheid en maatschappelijke organisaties te zijn. Ze hebben hun netwerk op orde, beschikken over goede contacten bij de gemeente en hebben vaak een vrijwilliger in hun midden die verstand heeft van subsidies. Het zijn de krimpdorpen waar een actieve groep bewoners de handen ineens slaat. Bij dreiging van sluiting weten ze op innovatieve wijze hun eigen zwaambad of supermarkt draaiende te houden, terwijl ze zich ondertussen verdiepen in duurzame energie en nieuwe vormen van zorg en wonen voor ouderen.

'De tijd van betutteling is voorbij', zegt gedeputeerde Marianne Besselink. 'Er komt veel energie los uit de dorpen en dat vraagt als overheid ook om een andere rol. Het traditionele denken is dat krimp de leefbaarheid aantast en je daar als overheid iets aan moet doen. Maar leefbaarheid is zo persoonlijk, waarom zou ik dat als provinciebestuurder moeten vaststellen?' Besselinks boodschap op de Lunch van de Daadkracht is dat de provincie de komende jaren meer achterover wil leunen. Misschien wel vooral om burgers in beweging te brengen, want zo'n actieve houding als die van de Ulrummers is niet in alle krimpgebieden zichtbaar. Tegelijkertijd houdt de economische crisis aan en is het te verwachten dat gemeentebesturen zich na de gemeentelijke herindelingsminder zullen gaan bemoeien met het reilen en zeilen in kleine dorpen en er steeds meer verantwoordelijkheden op het bordje van dorpsraden zullen belanden.

Maar volgens Van Wingerden blijft het, nu de plannen klaar liggen, voor veel krimpdorpen moeilijk te zijn om de slag te maken naar de uitvoering. 'Ten veelgehoorde uitspraak onder deskundigen is dat er zich langzaam maar een tweedeling afspeelt tussen sterke en zwakke krimpregio's', zegt de projectleider van het Kennisnetwerk. Die tweedeling is vooral terug te voeren op verschillen in sociaal kapitaal. De regio Eemsdelta en gemeente De Marne lijken over meer veerkracht te beschikken dan Oost-Groningen.

Toch blijft het lastig om je vinger erop te leggen. 'Ook cultuur-historische invloeden spelen een rol', zegt Van Wingerden. 'Binnen Oost-Groningen kun je Vlagtwedde bijvoorbeeld niet vergelijken met Pekela. In Vlagtwedde is de zelfredzaamheid erg groot, daar wonen van oudsher meer boeren en die redden zichzelf wel.'

Jannie Rozema, onderzoeker bij het Kenniscentrum NoorderRuimte van de Hanzehogeschool in Groningen, loopt al geruime tijd mee in de kleine dorpen in de provincie Groningen. Sinds 2010 doet zij onderzoek naar leefbaarheid en zelforganiserend vermogen in kleine kernen. Rozema frontveuldig haar wenkbrauwen wanneer populaire krimpopvattingen ter sprake komen en heeft niet veel op met de genoemde tweedeling tussen sterke en zwakke krimpdorpen. 'Ik vind het een diskwalificatie voor dorpen waar mensen misschien geen bijzondere projecten hebben, maar inwoners wel hun best doen om het samen leuk te hebben', zegt zij. 'Het succes van een dorp zit in de kleine leefbaarheid. Het organiseren van de jaarlijkse sinterklaasintocht zonder dat er brokken vallen, is ook een succes.'

Desalniettemin geeft Rozema aan dat er wel grote verschillen bestaan tussen de regio Eemsdelta, gemeente De Marne en Oost-Groningen. In de eerste twee gebieden, die samen het grootste gedeelte van het Hoogeland uitmaken, gedijt het moderne plattelandslieven waarbij een actieve rol voor burgers is weggelegd, beter dan in het oosten van de provincie. Volgens Rozema hangt dat samen met de sociale structuur en het opleidingsniveau van de bevolking. 'Neem het Middag-Humsterland', zegt Rozema. 'Dat is een prachtig natuurgebied op maar 22 kilometer van Groningen. Dat trekt altijd mensen die in de stad werken naar dorpen als Niehove. Die zien het mooie landschap en willen zich daarvoor inzetten. Als je over een nieuw leefbaarheidsinitiatief hoort, is de kans groot dat er hoogopgeleiden achter zitten die iets gelezen heb-



▲ Het spookbeeld van krimp bracht de Ulrummers in beweging.

ben in de krant.' De kleuring die kenniswerkers aan het Hoogeland geven, ontbreekt volgens Rozema in Oost-Groningen. 'Het aantal hoogopgeleiden is daar gering', zegt zij. 'Het gebied heeft niet geprofiteerd van de onderwijsermocratisering uit de jaren zestig. De arbeiderskinderen die naar de universiteit konden, keerden niet terug. Er is sprake van een *braindrain*. Dat is een beetje de tragiek van het gebied. Het heeft potentie, maar de jonge mensen die wat kunnen betekenen, trekken weg.'

De vraag of je krimpgebieden met minder sociaal kapitaal extra moet helpen, dringt zich meer en meer op. 'De overheid is nu nogal van het gelijkheidsprincipe', zegt Haartsen. 'Het lijkt mij *fair* om een gebied als Oost-Groningen extra te helpen, maar zoiets is moeilijk te verkopen aan burgers uit andere dorpen.' Krimp is als onderzoeksgebied vrij nieuw en dat brengt meer vragen dan antwoorden met zich mee. 'Er wordt momenteel veel geld en energie besteed aan burgerinitiatieven, alsof dat de oplossing is', zegt Haartsen. 'Maar eigenlijk weten we nog helemaal niet of dat wel werkt. Het is de vraag hoe lang mensen die initiatieven volhouden. Bovendien worden die projecten vaak door een klein clubje mensen gedragen en weet je helemaal niet hoe de rest van een dorp erover denkt.'

De geografie pleit voor een cultuuromslag. Het idee dat voorzieningen moeten verdwijnen of worden geclusterd, is volgens haar al wel geaccepteerd door veel burgers en beleidsmakers, maar vaak zitten regelgeving en een bestuurlijke russenlaai met een dubbele agenda in de weg. 'Neem de kleine scholen', zegt Haartsen. 'Als je puur kijkt naar de ontwikkeling van het aantal basisschoolleerlingen, zouden er op korte termijn veel moeten sluiten. Schoolbesturen hebben dat voorkomen door de afgelopen jaren bewust te kiezen voor een bepaalde identiteit.'

Haartsen vindt dat schoolbesturen inspelend op sentimenten die er helemaal niet zijn. Ouders uit plattelandsgemeenten letten niet zo op de identiteit van een school, maar vinden vooral kwaliteit belangrijk. De geografie wijst erop dat het veel geld kost om al die afzonderlijke kleine scholen in stand te houden, terwijl je ze ook met gemak zou kunnen samenvoegen. 'Uit onderzoek bleek bovendien dat veel ouders het helemaal niet erg vinden om drie kilometer verder te rijden naar een dorp waar ze toch al boodschappen doen.'

Mobiliteit is daarmee een belangrijk thema. Het is één van de agenda-punten die op de nieuwe onderzoeksagenda van het Kennisnetwerk Krimp Noord-Nederland staat. Naast inzicht in verkeers- en verhuisstromen, willen onderzoekers de komende tijd meer inzicht verkrijgen in de werking van burgerinitiatieven en willen ze onderzoeken wat het succes van sommige krimpdorpen verklaart. Onderzoek naar krimp is prima, vindt Rozema. Maar er kan wel iets meer op de centen worden gelet. 'Als je denkt aan wat geld voor onderzoek kost en wat een klein dorp met dat geld zou kunnen doen', zegt zij. 'Volgens Rozema is het niet de krimp die de leefbaarheid op het platteland aantast, maar is vooral armoede een bedreiging.'

'De krimp is geen thema voor ons bij de koffie', zei een secretaris van Dorpsbelangen Westermieland ooit tegen haar. Zolang de auto's maar blijven rijden en mensen voorzieningen kunnen bereiken, is er volgens Rozema weinig aan de hand. 'Maar in de krimpregio's zit meer armoede dan we denken. Dat heeft invloed op autobezit en tast het zelforganiserend vermogen van een dorp, en daarmee de leefbaarheid direct aan. Mensen vergeten wel eens dat in vrijwilligerswerk ook veel particulier geld zit. Als je het in de toekomst minder krijgt, ga je misschien niet meer dertig kilometer verderop iets ophalen voor een dorpsfeest.'